

om sine sidste Oplevelser, saa fyldtes alle med Respekt og Sympati for denne den særeste af alle sære Jyder.

Personlig kunde ogsaa jeg diske op med hundredvis af Anekdoter fra hans Samtaler med mine Forældre; men de hører ikke hjemme her — de var jyske, de skal høres paa Jysk. Meget mere naturligt falder det at mindes de mange Timer gennem Barne- og Ungdomsaar, hvor hans Skrifter optog mig og vakte Interesse for den særlige Del af vort Kulturliv, som han mestrede. Hver Gang han aflagde Besøg, efterlod han nemlig et eller flere Bind; eller rettere sagt, han byttede sig anden Litteratur til for sine paa eget Forlag udgivne Folkemindesamlinger. Jeg har god Grund til at tro, at det var Kristensen, der gik af med den pekuniære Gevinst; men de Samlinger, han efterlod sig, aabnede en Verden, der tog ny Skikkelse, efterhaanden som den ungdommelige Læser blev modnere. Som Barn har man selvfølgelig kun Sans for selve Indholdet, og man blev til Randen saa fyldt med sagnagtige og overtroiske Forestillinger, at der for Forældrene havde været god Grund til at dekretere, at den Slags Læsning ikke egnede sig for Børn paa en Tid, da Aftenbelysningen snarere slørede end opklarede Omgivelserne. Men lidt efter lidt gled det skræmmende bort, og man lærte at

se hans indsamlede Folkeminder, som de var ment, nemlig Fortællinger om hvad den danske Befolkning havde til-egnet sig eller digtet.

Det er interessant, at akkurat i de Aar, da Georg Brandes i litterære Krese virkede for at drage Udlandet ind over Danmark, gik der paa de jyske

Peder Andersen, Bjerregaard, en af de mange gamle Jyder, som fortalte Evald Tang Kristensen sine Minder.

Hedestier en Forsker, som havde sat sig til Livsopgave at skrabe til sig alt det nationale Stof, som gennem Aarhundreder var gaaet i Arv fra Slægt til Slægt.

Saa forskellige de to Mænd var, den københavnske Bourgeoisøn og den vestjyske Lærersøn, havde de samme Mod til at trodse deres Samtids Mening, og de havde for øvrigt ogsaa mange menneskelige Egenskaber fælles.

Ægte jysk er derimod den Indsluttethed og Paaholdenhed, man ofte bebrejdede Kristensen; men den stammer fra hans triste Barndom og udløste hos ham en Trang til at ofre alt for at føre sin Idealisme igennem. For ham gjaldt Klæder, Mad og Drikke intet; hans Hjertes Ordbog kendte kun de Ord: indsamle, udgive for egen Regning den Rigdom af Folkeminder, som skulde gives de opvoksende Slægtled at bære videre.

Der er to Fortællinger om, hvordan han fik fat paa sine Kilder. Selv forklarer han, at naar han kom til et Sogn, søgte han til Præst eller Lærer for at faa dem til at meddele ham, hvem der kunde tænkes at ville fortælle. Forfaldne, usle Boliger med daarlig Luft og ét Bohave saa spartansk, at han kun havde en Kasse at sidde paa og maatte bruge sine Knæ til Skriveunderlag, mens Blæk og Papir stod paa Gulvet, var ham ingen Hindring. Personlig Uvilje trodsede han aabenlyst, eller han listede sig til at omgaa den og dog faa fat paa de gamle Mænd og Kvinder. Han befalede eller lokkede; men han gik

fra dem, maaske efter nogle Timers maaske efter nogle Dages Forløb, med Afskrift af, hvad de kunde fortælle.

En yngre Maler, der en Tid lang vandrede rundt med ham for at tegne de karakteristiske Modeller, gav en mere dramatisk Forklaring: Naar de

En anden af Evald Tang Kristensens Hjemmelsmænd: Mads Jensen Filtenborg tegnet i sit 85. Aar af V. Jastrau.

hen under Aften nærmede sig en lille Landsby, lyttede Kristensen efter, om der ikke et eller andet Sted var en Hund, der tudede imod Død, som det

hedder — og det var der selvfølgelig altid. Saa skyndte de sig hen til det Hus, den tudede ad, og i næste Øjeblik var Tang Kristensen inde i Stuen og nærmede sig Sengestedet, hvor den Døende laa:

„Do maa'tt dö, do maa'tt dö — do ska fortæll mæ hwa do ka how'.“

Ved sine stadige Tilraab fik Kristensen den Gamle holdt i Aande, til der ikke var mer at nedskrive. Saa først fik den Døende Fred. Saaledes lød Malerens Fortælling, og det kan ikke nægtes, at trods sin makabre Overdrivelse giver den et sandt Indtryk af den Iver, hvormed Kristensen gik til Værks.

Det var en Oplevelse at høre ham selv fortælle om sin stadige Kamp mod de forskellige Besværligheder og om sin Glæde over at finde Stof; derfor maa det ogsaa betragtes som et Held, at han naaede at faa nedskrevet sine „Minder og Oplevelser“ i fire Bind, hvor han fortæller om disse Vandringer og om sine Meddelere, af hvilke der for øvrigt kan findes adskillige Portrætter samlet i hans Bog „Gamle Kildevæld“.

„Minder og Oplevelser“ aabner en Verden for Læseren og bringer ham til helt ud at forstaa Hundreder af Smaating, som Skjoldborg eller Aakjær har ladet deres Personer sige eller opleve. — Naar Digterne fortæller, kan den al-

mindelige Læser have sine Tvivl; men naar Kristensen kommer lige ind i de usle Rønner, hvor Utøjet kryber ned ad de drivvaade Vægge, eller hvor det Stykke Brød, der rækkes den gamle Beretter i den pjaltede Seng, er fattighus-svinsk, mens Svigerdatterens eget er hvidt og rent, saa faar man troværdigt Indtryk af hvordan Livet var for de ensomme Gamle, som han opsøgte, og derved bekræftes Digternes Skildringer.

Nu og da kaster hans Skildringer ogsaa Strejflys over Kristensens Samtidige, som han skildrer i skarpe Træk, men sjældent helt upartisk; for der var kun én Ting, der interesserede den gamle Forsker: Folkeminder, og han bedømte Folk efter deres Indstilling til Folkeminder. For ham selv havde det kun Værdi: at mane Fortiden frem for Nutiden i sin mest alsidige Skikkelse — og det enten det, han nedskrev, vakte hans Tilslutning eller Sorg.

For at vurdere hans Indsamling og dens Betydning maa man mindes det romantiske Sværmeri for nordisk Overlevering, som havde taget sit Udspring fra Danmark med et Par Bøger, en skrevet 1689 paa Latin, en anden 1755 udgivet af en Schweizer paa Dansk og Fransk. I disses Spor fulgte en engelsk Folkevisesamling, og mere end noget andet inspirerede disse Bøger til „Os-

sian“s Digte, som Blicher oversatte, og til den danske Folkevisesamling (1812—14) og Thieles Folkesagn. Derefter kan knap nok nævnes et Aar, som ikke her eller i Udlandet er mærket ved Udgivelse af Folkemindesamling eller Digtning paa Grundlag af Folkeminder. Kun tyve Aar gammel slog Svend Grundtvig til Lyd for Folkevisernes Betydning og opfordrede senere til at indsende Optegnelser af alle Folkeoverleveringer.

Ind i denne Udvikling træder Kristensen 1868 med „Jydske Folkeviser, Toner, Sagn og Eventyr“; men dette 40 Siders Hæfte, der udgaves af Walstedes Boghandel i Herning, blev forøget til en Stofmængde, som intet andet Land havde eller har faaet Magen til. Selvfølgelig er Stof og Stil præget af ham; men det er forbavsende, som han har forstaaet at gengive Dialekt og levende Tale, uden at Læseren føler sig generet af Nedskriverfaçon.

Naar Kristensen fik Lyst til eller rettere Lidenskab for at samle saa ener-gisk og ved Udgivelsen holdt fast ved sin Meddelelsesmaade, kan det i første Række siges at være Følge af det Held, som han havde med sine Viser, optegnede i Folkemunde. Svend Grundtvigs Opfordring havde ført til, at der allerede til ham var indsendt enkelte, og saa kom Kristensen 1871 med 150, af

hvilke ikke Halvdelen kendtes i mundtlig Overlevering og en Tiendedel overhovedet ikke var kendt før. J. L. Heiberg havde jo om de gamle Folkeviser skrevet de smukke Linjer:

End har de Sange saa frisk en Duft,
som Engens Blomster i Morgenluft;
de har en Farve, saa dansk, saa fager,
som lysblaa Kornblomst paa Rugens Ager.

Og disse fandt man fik endnu dybere Sandhed, naar der fra en enkelt Egn kunde gøres saa rig en Høst, som det var sket i Hammerum Herred.

Senere udgav Kristensen flere Samlinger, og han afsluttede den Side af sin Virksomhed med et Bind „Hundrede gamle danske Skæmteviser“, der viste en hidtil ret upaaagtet Side af Overleveringen. Som den Jyde han var, gaar Kristensen ikke uden om det grove og platte, saa denne sidste Efterslæt til vor Folkevisedigtning er ikke just for Børn og sarte Sjæle; men morsomme Indfald har den.

Noget lignende kan siges at gælde hans „Danske Børnerim, Remser og Lege“ og „Dyrefabler og Kæderemser“, som for øvrigt giver netop et interessant Indblik i Samlerens Opfattelse af sin særlige Opgave. En almindelig Lærer vilde pille ved de indsamlede Opskrifter, tillempe dem saaledes, at Remsen eller Legen kunde bruges af Nuti-

dens Børn. For Kristensen var det derimod vigtigt at give saa mange forskellige Variationer som muligt, og det er ganske fornøjeligt at følge, hvorledes et Rim eller en Remse kan afsnubbes, udvides eller indgaa i Forbindelse med andre. Man gør sig saaledes slet ikke Begreb om hvor forskelligartet en Anekdoté som „Goddag Mand — Økseskaft“ kan være opfattet og gengivet i de forskellige Egne. Det er ikke Tidsspilde at fordybe sig lidt i et saa enkelt Problem, og det har givet Stof for mange Diskussioner.

Det er klart, at naar en saa beskedne Bagatel kan give vidt forskellige Varianter, saa kan Kristensens bindstærke Værk „Eventyr fra Jylland“ give endnu flere forskellige Opskrifter og Nyopfattelser. Man behøver kun at tænke paa Carl Ewalds kostelige „Eventyrskrinet“ eller Holger Drachmanns og andres Eventyrspil, for at se, hvor stærkt disse Eventyrnedskrivninger har virket. Hvad skulde vore Kunstnere have bygget paa, hvis ikke Kristensen havde gennemløjet de gode jyske Hukommelser paa en Tid, da der endnu var Lejlighed dertil.

Den litterære Smag foretrækker de litterære Eventyrsamlinger af H. C. Andersen, Molbech, Carl Ewald og flere, og de er ypperlige, fordi Forfatterne følger Digtningens rene Linjer. De jy-

ske Berettere har til Kristensen fortalt ganske ukunstnerisk, og derfor indeholder hans Skrifter en mægtig Inspiration for den, der videnskabeligt vil studere, kunstnerisk bruge Stoffet eller simpelt hen blot udvide sit Kendskab til dansk Sind.

Det gælder nemlig med Hensyn til Folkeminder: man kan bedst nyde dem umiddelbart som de stammer fra Folkemunde eller digterisk behandlede, men maa oprigtigt bede sig fritaget for de kritisk bearbejdede—de tre Arter svarer til hinanden som Duften fra en Kløvermark, fra nyslaaet Græs og Stanken fra muggent Halm.

Svend Grundtvig, der havde arvet en Del af Faderens digteriske Evne, tilegnede Danmarks Ungdom sine herlige Folkeeventyr i et Digt, hvori det hedder:

Ingen Gift og ingen Galde
gjemmes i den Frugt her bydes,
Sundhed bor i Bærrets Sødme,
Sandhed bag de brune Skaller.

Disse Ord passer paa Kristensens Indsamlinger, de passer ogsaa, paa hans andre Bøger, enten han afskrev fra gamle Skrifter, som i hans kostelige „Gamle Raad for Sygdomme hos Mennesker“, der maaske har givet kloge Koner og Mænd deres Visdom, eller han samlede Smaating, som i „Danske

Ordsprog og Mundheld“ og „Danske Folkegaader“, og de kan overføres ogsaa til hans biografiske og lokalhistoriske Skrifter.

Jyskhed, Danskhed og Kultursind er de Drivkræfter, som allerede er antydet hos Evald Tang Kristensen, men til disse kom hans personlige Tro. Jeg husker, hvor forbavset han en Gang gjorde mine Søkende og mig, da han fortalte C. A. Thyregod og os, at han en Nat havde maattet søge Hvile paa en Høj, lagt sig til at sove, men var vaagnet ved et Skrald. „Det var Bjergmanden, der slog hans Kiste il“ forklarede han ligefremt, men han for op i Harmen, da hans ældre Tilhører udtrykte sin Tvivl paa djærvt Jysk. Denne Tro paa det overnaturliges Medvirken i det daglige Liv har han senere formelig aflagt Bekendelse om i en Efterskrift, som han udtrykkelig ønsker læst og velvilligt overvejet. I denne Efterskrift til „Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde“ udtaler han, at han ikke betvivler, at der er Varsler til, heller ikke at der er Genfærd; han har selv gjort Erfaringer.

Kr. Nyrop og andre Folklorister bebrejdede Kristensen hans Kulsvietro med Hensyn til Varianter. Alligevel fortsatte han med sine Varieringer, og Eftertiden har glædet sig over, at han ved denne Stædighed har skænket Spro-

get mere at tumle med og givet Overleveringen fastere Grund under Fødderne. De stiftede netop Foreninger til Indsamling og Udgivelse, og der udgaves Æresbøger og Festskrifter — ogsaa i bibliofilt Udstyr, saa man maa undre sig over ikke at have hørt om talrige Samlere af hans Værker, for her var interessant Tumleplads for nationale Bogelskere, navnlig naar de udvidede Interessen til ogsaa at omfatte andre Folkemindeforskere.

Kulsviertroen hos Kristensen er dog ikke blot folkloristisk, den har en dybere Rod. Han priser den jævne Mand lykkelig; men det gør ham ondt at de saakaldte dannede Stænder og Forfattere og Kunstnere staar paa det materialistiske Stade, at de betvivler f. Eks. Djævelens Eksistens og Magt. Efter dette kunde Kristensen som Prædikant have vandret Jylland rundt for at indføre sin Tro. Men hans Idealisme viser sig ved, at han nøjedes med at vandre som Samler og Nedskriver og ved at han nedskrev og udgav baade det, der bevægede ham selv, og det, som stred imod hans Livsanskuelse. Tydeligst ses dette i det Værk, som han endnu 1908 og 1927 tilfældigt omtalte som sit Yndlingsværk „Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde“.

Til dette knytter sig den Kendsger-

ning, at dets seks Bind havde 63 Abonnenter; det kostede 8,500 Kr. at lade det fremstille, og ved dets Afslutning i 1901 havde det indbragt ham 1300 Kr. Selv om det sidste Tal selvfølgelig er steget sammen med hans voksende Anseelse, kunde det dog være interessant at vide, hvad hver Optegnelse egentlig kan have kostet Indsamleren.

Det er imidlertid et Spørgsmaal, som ikke kan besvares; de seks Binds Indhold er nemlig et Tværsnit af, hvad han ved helt andre Optegnelser har givet Længdesnit af i „Gamle Folks Fortællinger om det jyske Almueliv, som det er ført i Mands Minde“. Tilsammen indeholder de to Værker omkring 25,000 Optegnelser omhandlende Fortidens Landbrug, Hoveritiden, Livet inden- og udendørs, Gilder og Almuens Sjæleliv. Man kan her dukke ned i sine Bedstellers Oldeforældres Forestillinger om det daglige og det overnaturlige, som de endnu troede paa. Og naar man gør det med saa stor Sikkerhed for at faa rigtige Resultater, skyldes det den Omstændighed, at Evald Tang Kristensen var en Personlighed, som kunde skelne imellem, hvad han ønskede at høre og hvad han hørte. Og det var det sidste, han udgav.

Oskar Thyregod.